Аңлатма яҙыу

Программа бөтәһе 70 сәғәткә планлаштырылған. Аҙнаһына 2 сәғәт иҫәбенән.

Дәреслек: Башҡорт теле: Рус мәктәптәренең 8-се класында уҡыусы башҡорт балалары өсөн дәреслек.

Тикеев Д. С., Ғафаров Б. Б., Хөснөтдинова Ф. Ә – Өфө: Китап, 2011.- 288бит.

Программа кимәле: базислы

Уҡытыусының тел буйынса уҡыу- уҡытыу методик комплекты:

1. Усманова М.Ғ., Ғәбитова З.М.Башҡорт теленән диктанттар һәм изложениелар йыйынтығы.– Өфө: Китап, 2009.
2. Ғафаров Б.Б .Әҙәбиәт уҡытыу методикаһы. – Өфө: Китап, 2008. – 352 бит.
3. Аҙнағолов Р.Ғ., Тикеев Д.С. һ.б. 5-9 кластарҙа башҡорт телен уҡытыу методикаһы .– Өфө: Китап, 1996. – 320 бит.
4. Ражаева Ә.С., Дәүләтшина М.С. Башҡорт теленән контроль һорауҙар, тестар ҡулланмаһы. – Өфө: Педкнига, 2008. – 96 бит.
5. Баһаутдинова М. И., Йәғәфәрова Г. Н. Башҡорт теле һәм әҙәбиәте дәрестәрендә яңы технологиялар ҡулланыу.

Уҡыусылар өсөн тел буйынса уҡыу-уҡытыу методик комплекты: Башҡорт теле: Рус мәктәптәренең 8-се класында уҡыусы башҡорт балалары өсөн дәреслек. Тикеев Д. С., Ғафаров Б. Б., Хөснөтдинова Ф. Ә – Өфө: Китап, 2011- 288 бит.

Программа үҙенсәлектәренең характеристикаһы:

Эш программаһы Башҡортостан Республикаһы Мәғариф министрлығы тарафынан раҫланған "Башҡорт теле һәм әҙәбиәтенән программа" (Уҡытыу рус телендә алып барылған мәктәптәрҙең I – XI кластары өсөн)

буйынса төҙөлдө. Программаның төҙөүселәре:Тикеев Д.С., Толомбаев Х.А. һ.б.– Ижевск: «КнигоГрад», 2008.

Башҡортостан Республикаһы Мәғариф министрлығы тарафынан тәкдим ителгән программа Башҡортостан Республикаһы Бәләбәй ҡалаһы муниципаль районы «15-се урта дөйөм белем биреү мәктәбе» муниципаль автономиялы дөйөм белем биреү учреждениеһының уҡыу планына ярашлы рәүештә тормошҡа ашырыла.

Был эш программаһында федераль һәм республика закондары талаптары тормошҡа ашырыла:

- «Рәсәй Федерацияһы халыҡтары телдәре тураһында» Законы,
- Рәсәй Федерацияһының «Мәғариф тураһында» Законы,
- «Башҡортостан Республикаһы халыҡтары телдәре тураһында» Законы,
- Башҡортостан Республикаһының «Мәғариф тураһында» Законы,
- Башҡортостан Республикаһында Милли мәғарифты үҫтереү концепцияһы.

Программа буйынса башҡорт теленә өйрәтеүҙең маҡсаты һәм бурыстары:

Уҡыусыларҙа башҡорт телендә һөйләгәнде, уҡығанды, тыңлағанды аңлау күнекмәләре булдырыу (аудирование).

Башҡорт теленең өндәрен, һүҙҙәрен дөрөҫ әйтеп, үҙ-ара һөйләшергә, тәкдим ителгән темалар, ситуациялар буйынса һөйләргә өйрәтеү.

дәреслектәге, уҡыу ҡулланмаларындағы текстарҙы, башҡорт гәзит-журналдарын үҙ аллы һәм аңлы уҡыу күнекмәләрен биреү.

Аралашыуҙа кәрәк була торған типик һөйләмдәрҙе күсереп, үҙ фекерҙәрен билдәле кимәлдә үҙ аллы яҙыу күнекмәләрен булдырыу.

Башҡорт телен өйҙә, йәмәғәт тормошонда, хеҙмәт процесында практик файҙаланырға өйрәтеү, текстағы яңы һүҙҙәр, фразаларҙы аңлатыу, һүҙлек эше үткәреү мотлаҡ.

Башҡорт телен практик өйрәнеүгә бәйләп, балаларҙы башҡорт халҡының тарихы, мәҙәниәте, сәнғәте, әҙәбиәте, милли йолалары, башҡорт халҡының күренекле шәхестәре, уларҙың эшмәкәрлеге, ижады менән таныштырыу, башҡорт халҡына, үҙҙәре йәшәгән төйәккә ихтирам һәм һөйөү тәрбиәләү.

Көндәлек тормошта һәм уҡыу эшмәкәрлегендә башҡорт телен аралашыу сараһы булараҡ үҙләштереү.

8-се класс уҡыусыларының белем һәм күнекмәләренә талаптар:

Өйрәнелгән әҫәрҙәрҙең авторын, исемен белеү; ятлау өсөн тәкдим ителгән әҫәрҙәрҙе яттан һөйләй белеү;

Яҙыусы ижад иткән художестволы картиналарҙы уйлап күҙ алдына баҫтырыу; эпик һәм лирик әҫәрҙәрҙе айыра белеү;

Тәкдим ителгән художестволы әҫәрҙәрҙе аңлы һәм тасуири уҡыу; ҙур булмаған әҫәрҙәрҙе, өҙөктәрҙе һөйләй белеү;

Йәмғиәт тормошонда телдең роле; туған телдең әһәмиәте; телдең морфологик категориялары һәм синтаксик төҙөлөшө менән танышыу.

Ижади диктанттар, изложениелар һәм иншалар яҙыу.

Иҫкәрмә: эш программаһы ҠМБ ултырышында ҡабул ителгән «Уҡытыу рус телендә алып барылған мәктәптәрҙә башҡорт (дәүләт) һәм туған (башҡорт) теле буйынса берҙәм талаптар»ҙы иҫәпкә алып төҙөлдө

Программа йөкмәткеһе өс йүнәлештән тора:

- телмәр эшмәкәрлеген формалаштырыу: текстағы төп һәм өҫтәмә мәғлүмәтте адекват ҡабул итеү. Тыңлаған, йәки уҡылған текстың йөкмәткеһен (ентекләп, ҡыҫҡартып, һайлап) һөйләп биреү.
- телдең системаһын (фонетика, орфография, орфоэпия, грамматика, пунктуация) өйрәнеү;
- бәйләнешле текст менән эшләргә өйрәтеүҙе күҙ уңында тота. Шулай уҡ унда милли тәрбиә мәсьәләһе лә күтәрелә.

Программаның йөкмәткеһе һәм төҙөлөшө:

Башҡорт телен уҡытыуҙың икенсе баҫҡысы 5-9-сы кластарға тура килә. 8-се класта уҡытыуҙың маҡсаты– түбәнге кластарҙа алған белем һәм күнекмәләрҙе икенсе баҫҡыс талаптарына ярашлы практик йүнәлештә тәрәнәйтеү, башҡорт теленең өндәр системаһы, лексик байлығы, морфологик категориялары һәм синтаксик төҙөлөшө тураһында белем биреү.

Туған әҙәбиәт материалы еңелдән ауырға барыу принцибына ярашлы урынлаштырылды. Был класта фольклор әҫәрҙәренән һуң башҡорт яҙыусылары һәм шағирҙарының төрлө жанр һәм тематикалы әҫәрҙәре өйрәнелә.

Уҡытыу предметының төп йөкмәткеһе

Мәктәп – белем шишмәһе -9 сәғәт

С. Әлибай "Мәктәп юлы". Н. Мусин "Һабаҡ", һ.б.Морфология буйынса үтелгәндәрҙе ҡабатлау. Ябай һөйләм синтаксисы һәм пунктуация. Һүҙбәйләнеш һәм һөйләм. Һөйләмдә һүҙ тәртибе. Логик баҫым. Һөйләү маҡсаты яғынан һөйләм төрҙәре.

Халыҡ ижады – халыҡ хазинаһы-2 сәғәт "Ике сәсән", "Сура батыр" ҡобайырҙары.

Көҙ – хеҙмәт һәм байлыҡ миҙгеле-7 сәғәт

З. Биишева Көҙгө ямғыр. Х. Назар Көҙгө көн. Р. Ханнанов Икмәк ҡәҙере. Р. Өмөтбаев Әмир баҫыуы. Һөйләмдең баш киҫәктәре.

Башҡортостан – алтын бишек!- 4 сәғәт

А. Игебаев"Башҡортостан ил генәм", "Ҡырлас тауҙар иле - Башҡортостан". И. Кинйәбулатов "Дуҫлыҡ төйөгө". Н. Нәжми "Өфө йүкәләре".

Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре. Аныҡлаусылар, өҫтәлмәлектәр, тултырыусылар.

Салауат батыр ир ине-6 сәғәт

«Салауат батыр» ҡобайыры. Ф.Күҙбәков. Яу ораны бит һин, Салауат! Хәлдәр, уларҙың төрҙәре.Урын хәле. Ваҡыт хәле.

Ҡыш-7 сәғәт

Ш. Бабич "Ҡышҡы юлда". Ф. Рәхимғолова "Ҡыш". Б. Рафиҡов "Бүреләр". И. Теләүембәтов "Маралым таңы". А. Йәғәфәрова "Кескәй шишмә". Маҡсат хәле. Сәбәп хәле. Күләм-дәрәжә хәле. Шарт хәле. Кире хәл.

Данлы йылдар, шанлы йылдар- 4 сәғәт

М. Кәрим "Үлмәҫбай". Н. Ғәлиев "Яуҙан ҡайтҡан ҡурай". Р. Өмөтбаев "Генерал Күсимов".Ябай һөйләм синтаксисы. Синтаксик анализ. Тиң киҫәкле һөйләмдәр.

Әсәйем-күңел ҡояшы-4сәғәт

Ш.Бикҡол.Әсәйемдең кәңәштәре. Т.Ғиниәтуллин. Әсә һәм бала. Ике һәм бер составлы һөйләмдәр, уларҙың төрҙәре.

Әҙәп барҙа иман бар-4 сәғәт Х.Назар Ө .М.Ямалетдинов.Иман. З.Ғәлимов. Ялан сәскәләре. Һөйләмдең айырымланған эйәрсән киҫәктәре.

Шаулап, гөрләп яҙ килә-6 сәғәт

Р.Ғарипов «Яҙғы йыр».З.Ураксин .Алмағас. Р.Сафин «Тол Тол ҡатындар һәм аяҡһыҙҙар бейеүе".Хәл әйтемдәре һәм уларҙың айырымланыуы.

Ай Уралым, Уралым-7 сәғәт

Б.Бикбай.Ер.Ж.Кейекбаев. Урал тураһында ҡобайыр. Өндәш һүҙ. Инеш һүҙ һәм һөйләмдәр.

Йәй.-5 сәғәт

Уҡылған әҫәрҙәрҙең ҡыҫҡаса йөкмәткеһен, яҙыусыларҙың биографияһын һөйләү. Тестар эшләү.

Әҙәбиәт буйынса үтелгәндәрҙе ҡабатлау-2 сәғәт

Бәйләнешле телмәр үҫтереү. Ижади эштәр.Һүҙ төркөмдәре һәм һөйләм киҫәктәре. Төрлө типтағы ябай һөйләмдәр төҙөү. **Бәйләнешле телмәр үҫтереү- 3 сәғәт**

Ижади эштәр башҡарыу. Протокол төҙөү. Синтаксик-стилистик күнегеүҙәр башҡарыу.

Балалар өсөн матбуғат баҫмалары.

Уҡыусыларҙың белем кимәленә талаптар:

1. Һүрәтләү, хикәйәләү тибындағы текстарҙы тыңлау һәм аңлап ҡабул итеү;
- тексттың планын төҙөү;
- тексттың йөкмәткеһен план буйынса һөйләү.

2. Бирелгән тема буйынса диалог төҙөү; диалогты дауам итеү;
- текстағы образлы һүҙҙәрҙе, һүрәтләү – тасуирлау сараларын, мәҡәлдәрҙе табыу, уларҙы телмәрҙә дөрөҫ итеп ҡулланыу;
- тексты икенсе телгә тәржемә итеп һөйләү;
- 6-7 шиғырҙы яттан тасуири һөйләй белеү.

3. Тексты дөрөҫ, аңлы, тасуири уҡыу;
- тексты мәғәнәле өлөштәргә бүлеү, уларға исем биреү, план төҙөү;
- әҫәрҙән күркәм өлөштәрҙе һайлап ала белеү;
- текстан аңлашылмаған һүҙҙәрҙе табыу, һүҙлектәр менән эш итә белеү.

4. Ижади диктанттар, өйрәтеү изложениелары һәм иншалары яҙыу;
5. Иптәшенең яҙғанын һәм үҙ яҙмаларын тикшереү, камиллаштыра белеү күнекмәләре.

Уҡыу-уҡытыу программаһында планлаштырылған һөҙөмтәләрҙе үҙләштерелеү:

Класта һәм өйҙә башҡарыла торған яҙма эштәр өйрәтеү һәм тикшереү характерында була. Уларға түбәндәгеләр инә:

- төрлө типтағы күнегеүҙәр;
- тестар;
- тәржемә эштәре (башҡорт теленән рус теленә һәм киреһенсә);
- дәреслектәрҙәге әҙәби текстарға пландар төҙөү;
- һорауҙарға яҙма яуаптар, диктанттар, изложениелар һәм иншалар;
- тел һәм әҙәби материалдар буйынса аналитик һәм дөйөмләштереү тибындағы схемалар, проекттар һ.б. төҙөү.

Башҡорт теленән ағымдағы, сирек йәки йыл аҙағында, шулай уҡ уҡыу йылы башында инеш диктант, ҙур темаларҙан һуң йомғаҡлау контроль эштәре үткәрелә. Ағымдағы контроль эштәр программаның өйрәнелгән материалын үҙләштереүҙе тикшереү маҡсатында уҙғарыла. Уларҙың төрө һәм үткәреү йышлығы өйрәнелә торған материалдың ҡатмарлылығынан, уҡыусыларҙың белем кимәленән сығып билдәләнә. Ағымдағы контроль эштәр өсөн уҡытыусы йә тотош дәресте, йә уның бер өлөшөн генә файҙалана ала.

Уҡыу йылы башында инеш диктант, сирек һәм йыл аҙағында йомғаҡлау контроль эштәре мәктәп администрацияһы менән берлектә төҙөлгән график буйынса үткәрелә. Контроль эштәрҙе сиректең беренсе көнөндә һәм дүшәмбелә үткәреү тәҡдим ителмәй.

Программа материалын үҙләштереү кимәле уҡыусыларҙың дәрестәрҙә телдән биргән яуаптарына һәм яҙма эштәренә ҡарап баһалана. Бының өсөн башҡорт теленән 8-се класта түбәндәге күләмдә контроль эштәр, яҙма эштәр үткәреү ҡарала:

Яҙма эштәрҙең төрҙәре	Иҫәбе

Диктант	4
Контроль эш.	1
Иниа	2
Изложение	1

Яҙма эш төрҙәре (изложение,инша) яҙыу уҡыусыларҙың белем кимәленә, мөмкинселектәренә ҡарап уҡытыусы ҡарамағына ҡалдырыла һәм улар урынына шул уҡ күләмдә түбәндәге яҙма эштәр үткәрергә мөмкин:

- карточкалар менән эш;
- тест;
- һүрәт буйынса һөйләмдәр төҙөү;
- текста һөйләмдәрҙә һүҙҙәр тәртибе;
- терәк текстар менән инша яҙырға өйрәнеү:
- һүҙлек диктанты;
- һөйләмдәр төҙөү;
- һүҙлек менән эш;
- һүрәтләү иншаһы;
- синквейн төҙөү (слайд төҙөү: шәжәрәләр, минең ғаиләмдә һ.б.

Уҡыу – уҡытыу дидактик ҡулланмалары исемлеге.

1. Усманова М. Г. Башҡорт теле грамматикаһы таблицаларҙа һәм схемаларҙа.
2. Толомбаев Х.А., Дәүләтшина М. С., Сиразетдинов З. Ә Башҡортса өйрәнәйек. Урыҫ мәктәптәренең 1-4 – се синыфтары өсөн башҡорт теленән электрон дәреслек. – Өфө: Мәғариф министрлығы, 2003.
3. Аслаев Т. Х., Атнағолова С.В. Телмәр үҫтереү буйынса сюжетлы картиналар.-Өфө:Китап, 1996.
4. Башҡорт әҙәбиәте буйынса аудио–видеоәсбап.- Өфө: Башҡортостан Республикаһының Мәғариф министрлығы. 2005.Китап, 2006 .

5. Башҡорт теле грамматикаһы таблицаларҙа. Фонетика. Морфология. - Башҡортостандың бәләкәй даһийы. Өфө : «Эдвис» уҡытыу – методика үҙәге, 2008.

Материаль-техник ҡулланмалар:

- **компьютер;**
- **телевизор;**
- **магнитофон;**
- **мультимедиапроектор;**
- **электрон таҡта.**

Төп әҙәбиәт.

1. Башҡорт теле: Рус мәктәптәренең 8-се класында уҡыусы башҡорт балалары өсөн дәреслек. Тикеев D. С., Ғафаров Б. Б., Хөснөтдинова Ф. Ә – Өфө: Китап, 2007.- 336 бит.
2. Башҡорт теленән диктант һәм изложениелар йыйынтығы: Рус мәктәптәренең 5-11 класс уҡытыусылары өсөн ҡулланма. – Өфө: Китап, 2009.

Өҫтәлмә әҙәбиәт.

1. Аҙнағолов Р. Ғ., Исламова Ф. Ғ., Тикеев D. С., Шарапов И. Ә, Толомбаев Х. А., Ғафаров Б. Б., Бикжужина Т. Ә 5-9 кластарҙа башҡорт телен уҡытыу методикаһы. – Өфө: Китап, 1996.
2. Аслаев Т. Х., Исламғолова Ы. Ә Уйнат, уйлат баланы: уҡытыусы өсөн ҡулланма. "Башҡорт теле" дәреслегенә методик күрһәтмәләр. – Өфө: Китап, 1993.
3. Аслаева Р. Ғ. Телмәр һәм зиһен. – Өфө: Китап, 2005.
4. Баһауетдинова М. И., Йәғәфәрова Г. Н. Уҡыусыларҙың фәнни-тикшеренеү эшен ойоштороу. Методик ҡулланма. Өфө: БМҮИ нәшриәте, 2007.
5. Ғафаров Б. Б. Әҙәбиәт уҡытыу методикаһы. – Өфө: Китап, 2008.
6. Ғөбәйҙуллина Ф. Х. Беҙҙең байрамдар. Балалар баҡсаһы һәм мәктәп сәхнәһе өсөн сценарийҙар. – Өфө: Китап, 2004.

7. Кейекбаев Ж. Ғ. Хәҙерге башҡорт теленең лексикаһы һәм фразеологияһы. Уҡыу ҡулланмаһы. Өфө: Башҡортостан китап нәшриәте, 1966.
8. Ражаева Ә С., Дәүләтшина М. С. Башҡорт теленән контроль һорауҙар, тестар ҡулланмаһы. Өфө: Педкнига, 2008.
9. Тамырҙарыңды беләһеңме? Шәжәрә байрамдарын үткәреү буйынса ҡулланма. – Өфө: “Белая река”, 2006.
10. Толомбаев Х. А., Ғәбитова З. М., Фәтихова Ш. Х. Башҡорт теленән тестар. 5-9 кластарҙа рус телендә уҡытыусы мәктәптәр өсөн. Башҡорт теле уҡытыусыларына һәм уҡыусыларға ҡулланма. Өфө: БМҮИ нәшриәте, 2008.
11. Уражсин З. Ғ., Ишбирҙин Э. Ф., Ҡотлобаева Г. М., Әхтәмов М. Х. Ҡыҙыҡлы грамматика: башҡорт мәктәптәренең 5-9 класс уҡытыусылары өсөн ҡулланма. – Өфө: Китап, 1993.
12. Шаһиев Р. В. Күңел көҙгөһө. – Өфө: Китап, 2004.
13. Шәжәрә байрамын ойоштороусыларға кәңәштәр/ Әсәҙуллина-Ибраһимова Н. И.: Өфө: Эшлекле династия, 2007.
14. Эш ҡағыҙы өлгөләре/ Ф. Ғ. Хисамитдинова, Н. Ф. Суфьянова, Р. Ә Сөләймәнова. – Өфө: ТТӘИ ӨҒҮ РФА: Диджитал Графикс, 2006.
15. Әхмәҙиева Ш. Ш. Н. А. Зайцев ысулы буйынса башҡорт телендә тиҙ уҡырға өйрәтеү.
16. Юлмөхәмәтов М. Б. Башҡорт теле һәм туған әҙәбиәт дәрестәрен үҙ-ара бәйләнештә уҡытыу. – Өфө: Китап, 2008.
17. Абуталипова Р. А., Камалетдинова А. В. Русско-башкирский словарь терминов по методике преподавания языков. . – Уфа: Китап, 2009.
18. Аҙнағолов Р. Ғ. Башҡорт теленең орфография һүҙлеге. – Өфө: Китап, 1998.
19. Аслаева Р. Ғ. Дефектология буйынса урыҫса-башҡортса аңлатмалы һүҙлек. – Өфө: Китап, 2001.
20. Башҡортса-инглизсә-русса мәғәнәләш мәҡәлдәр һәм әйтемдәр һүлеге/ Авт.-төҙ. Нәҙершина Ф. Ә, Зөбәйерова Э. М. – Өфө: Китап, 2002.
21. Исмет Бинер. Русско-башкирско-турецкий разговорник. М.: Инсан, 1994.

22. Йәнтурин С., Хисамов Ғ. Русса-башҡортса, башҡортса-русса ботаника терминдары һүҙлеге.- Башҡортостан китап нәшриәте, 1981.
23. Рахимова В. М. Русско-башкирский тематический словарь с иллюстрациями. Уфа, 1999.
24. Саяхова Л. Г., Усманова М. Г. Башкирско-русский и русско-башкирский учебный словарь с грамматическим приложением. – СПб.: БХВ-Петербург, 2004.
25. Суфьянова Н. Ф. Урыҫса-башҡортса педагогика һәм психология терминдары һүҙлеге. – Өфө: Китап, 2002.
26. Ураксин З. Ғ. Башҡорт теленең фразеология һүҙлеге. – Өфө: Китап, 2006.
27. Урыҫса-башҡортса һүҙлек: 2 томда/ З. Ғ. Ураксин ред. Өфө: Башҡорт энциклопедияһы, 2005. 1-се том. А-О. – 2005.
28. Урыҫса-башҡортса һүҙлек: 2 томда/ З. Ғ. Ураксин ред. Өфө: Башҡорт энциклопедияһы, 2005. 2-се том. П-Я. – 2005.
29. Усманова Н. Г. Башкирско-русский и русско-башкирский словарь. Башкирско-русский разговорник. Уфа: ГУП РБ "Уфимский полиграфкомбинат", 2008.
30. Хисамитдинова Ф. Г., Муратова Р. Т. Русско-башкирский, башкирско-русский словарь. – Уфа: "Маленький гений Башкортостана", Учебно-методический центр "Эдвис", 2007.
31. Хөсәйенов Ғ. Б. Әҙәбиәт ғилеме һүҙлеге. – Өфө: Китап, 2006.
32. Хәҙерге башҡорт әҙәби теленең аңлатмалы һүҙлеге (РФА ӨФҮ ТТӘИ). – Өфө, 2004.
33. Әхтәмов М. Х. Башҡорт теленең грамматика һүҙлеге. Һүҙ үҙгәреше. – Өфө: "Башҡортостан", 1994.

№	Тема	Сәғәттәр һаны	уҡыусыларҙың эшмәкәрлек төрҙәре	Үткәреү ваҡыты		Иҫкәрмә
				планлаш.	фактик	
1- се сирек(18 сәғәт). **I. Мәктәп – белем шишмәһе.**						
1.	С. Әлибай. Мәктәп юлы.	1	○ синтаксис тураһында алған белемдәрҙе нығытыу; ○ яҙма телмәр үҫтереү өҫтөндә эшләү; ○ ябай һәм ҡушма һөйләм пунктуацияһы тураһында белемде арттырыу; ○ һорау һәм һорауҙарға яуап бирергә, диалог төҙөргә өйрәнеү; ○ төрлө сығанаҡтарҙан мәғлүмәтте ала белеү; ○ һөйләмдә һүҙҙә тәртибе; ○ һөйләм төрҙәрен билдәләй белеү.			
2.	Беҙ мәктәптә. Морфология буйынса үтелгәндәрҙе ҡабатлау.	1				
3.	Н. Мусин. Һабаҡ.	1				
4.	Ябай һөйләм синтаксисы һәм пунктуация. Һүҙбәйләнеш һәм һөйләм.	1				
5.	**Инеш диктант.**	1				
6.	Хаталар өҫтөндә эш. Р. Тимершин. Уйлап табыусы.	1				
7.	Һүҙбәйләнештәр, уларҙың яһалышы һәм төҙөлөшө.	1				
8.	Һөйләмдә һүҙҙәр бәйләнеше: теҙмә һәм эйәртеүле бәйләнеш.	1				
9.	Һөйләмдә һүҙҙәр тәртибе. Һөйләү маҡсаты яғынан һөйләм төрҙәре.	1				
II. Халыҡ ижады – халыҡ хазинаһы.						
10.	“Ике сәсән” ҡобайыры.	1	○ халыҡ ижадының бер төрө –ҡобайыр менән танышыу;			
11.	“Сура батыр” ҡобайыры.	1				

			○ диалог төҙөү күнекмәләрен камиллаштырыу;			
III. Көҙ – хеҙмәт һәм байлыҡ миҙгеле.						
12.	З. Биишева. Көҙгө ямғыр.	1	○ күренекле шәхестәр менән таныштырыуҙы дауам итеү, уларҙың әҫәрҙәрен үҙләштереү ○ яҙма телмәр үҫтереү ○ һөйләмдә һүҙҙәр тәртибен иҫтә тотоу; ○ һорау һәм һорауҙарға яуап бирергә, диалог төҙөргә өйрәнеү; ○ төрлө сығанаҡтарҙан мәғлүмәтте ала белеү; ○ тәҡдим ителгән тема буйынса бәйләнешле текст төҙөү.			
13.	Х. Назар. Көҙгө көн. Болотло. Һалҡын.	1				
14.	Көҙгө тәбиғәт. Һөйләмдең баш киҫәктәре.	1				
15.	Р. Ханнанов. Икмәк ҡәҙере. Һөйләмдең баш киҫәктәре.	1				
16.	Р. Өмөтбаев. Әмир баҫыуы."Һөйләмдең баш киҫәктәре" темаһын ҡабатлау.	1				
17.	**Диктант.**	1				
18.	Хаталар өҫтөндә эш. А. Игебаев. Башҡортостан ил генәм. Ҡырлас тауҙар иле – Башҡортостан.	1				
2-се сирек -16 сәғәт ***IV. Башҡортостан – алтын бишек!***						
19.	И. Кинйәбулатов. Дуҫлыҡ төйәге.	1	○ Һөйләмдең эйәрсән киҫәтәре менән таныштырыуҙы дауам итеү;			
20.	Башҡортостан – Ватаным. Минең тыуған ҡалам.	1				

21.	Өфө – баш ҡала. Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре.	1	○ Башҡортостан Республикаһының тарихын үҙләштереү, төрлө сығанаҡтарҙан мәғлүмәтте ала белеү; ○ яҙыусыларҙың Башҡортостан тураһында яҙған әҫәрҙәре менән танышыуҙы дауам итеү; ○ аныҡлаусыларҙы телмәрҙә дөрөҫ ҡуллана белеү;			
22.	Н. Нәжми. Өфө йүкәләре.Аныҡлаусы.	1				
			V. Салауат батыр – ир ине.			
23.	"Салауат батыр" ҡобайыры. Ф. Күзбәков. Яу ораны бит һин, Салауат.	1	○ ҡобайыр төшөнсәһе, рус телендә оша төшөнсә менән сағыштырыу; ○ Милли геройыбыҙ темаһына эҙләнеү эштәрен башҡарыу; ○ бүлектә бирелгән әҙәби әҫәрҙәр менән танышыу, уларҙы аңлау,һөйләргә өйрәнеү; ○ үҙ фекерең яҙма рәүештә белдерә һәм һығымта яһай белеү;			
24.	Ф. Рәхимғолова. Салауат.	1				
25.	Т. Дәүләтбирҙина. Салауат рухы.	1				
26.	А. Лежневтың "Салауатты ҡулға алыу" картинаһы буйынса яҙма эш. **Инша.**	1				
27.	Хаталар өҫтөндә эш. Я. Хамматов. Салауат.	1				
28.	Хәлдәр, уларҙың төрҙәре. Рәүеш	1				

	хәле.		○ һүҙлек запасын байытыу;			
VI. Ҡыш.						
29.	Башҡортостанда ҡыш. Урын хәле. Ваҡыт хәле.	1	○ урын, ваҡыт хәле тураһында төшөнсәне ҡабул итеү. Телмәрҙә дөрөҫ ҡулланыу; ○ текст менән эшләү күнекмәләрен өйрәнеү; ○ һөйләм төрҙәре тураһында алған белемдәрҙе системаға һалыу, дөрөҫ һәм матур яҙыу күнекмәләрен камиллаштырыу; ○ телмәр үҫтереү.			
30.	Ш. Бабич. Ҡышҡы юлда. Ф. Рәхимғолова. Ҡыш.	1				
31.	Маҡсат хәле. Сәбәп хәле. Б. Рафиҡов. Бүреләр.	1				
32.	**Диктант.**	1				
33.	Хаталар өҫтөндә эш. И. Теләүембәтов "Маралым таңы".	**1**				
3-сө сирек- 20 сәғәт						
34.	Шарт хәле. Кире хәл. А. Йәғәфәрова "Кескәй шишмә".	1	○ Хәл тураһында төшөнсәне нығытыу; ○ диалог төҙөү күнекмәләрен камиллаштырыу;			
35.	"Хәлдәр" темаһын ҡабатлау.	1				
VII. Данлы йылдар, шанлы йылдар.						

36.	М. Кәрим ижады. Үлмәҫбай.	1	○ М. Кәримдең әҫәрҙәре менән танышыуҙы дауам итеү; ○ бүлектә бирелгән әҙәби әҫәрҙәр менән танышыу, уларҙы аңлау,һөйләргә өйрәнеү; ○ тәкдим ителгән тема буйынса бәйләнешле текст төҙөү; ○ үҙ фекереңде яҙма рәүештә белдерә һәм һығымта яһай белеү;			
37.	Башҡорттар Бөйөк Ватан һуғышында. Ябай һөйләм синтаксисы. Синтаксик анализ.	1				
38.	Н. Ғәлиев. Яуҙан ҡайтҡан ҡурай.	1				
39.	Р. Өмөтбаев. Генерал Күсимов. Тиң киҫәкле һөйләмдәр.	1				
	VIII. Әсәйем – күңел ҡояшым.					
40.	Ш. Бикҡол. Әсәйемдең кәңәштәре. Ике составлы һөйләмдәр.	1	○ бер, ике составлы һөйләмдәр тураһында белемдәрҙе камиллаштырыу; ○ телмәр үҫтереү			
41.	Т. Ғиниәтуллин. Әсә һәм бала.	**1**				
42.	Бер составлы һөйләмдәр. Тулы һәм кәм һөйләмдәр.	**1**				
43.	**Диктант.**	**1**				
	IX. Әҙәп барҙа – иман бар.					
44.	Х. Назар. Өс һүҙ. Һөйләмдең айырымланған эйәрсән киҫәктәре.	1	○ әхләки-этик нормаларын һаҡлау; ○ әңгәмә, проблемалы һорауҙар; ○ тәкдим ителгән тема			
45.	М. Ямалетдинов. Иман.	1				
46.	З.Ғәлимов. Ялан сәскәләре.	1				

47.	Кем əҙəпле һəм тəрбиəле һанала?	1	буйынса бəйлəнешле текст төҙөү.			
X. Шаулап, гөрлəп яҙ килə.						
48.	Р. Ғарипов. Яҙғы йыр. Өҫтəлмəлектəрҙең айырымланыуы.	1	○ бүлектə бирелгəн əҙəби əҫəрҙəр менəн танышыу, уларҙы аңлау,һөйлəргə өйрəнеү; ○ тəкдим ителгəн тема буйынса бəйлəнешле текст төҙөү; ○ үҙ фекерендə яҙма рөүештə белдерə һəм һығымта яһай белеү; ○ диалог төҙөү күнекмəлəрен камиллаштырыу.			
49.	З. Ураксин. Алмағас. Сəскə ғүмере.	1				
50.	**Контроль иншa. Яҙ.**	1				
51.	Хаталар өҫтөндə эш. Шиғырҙың тел-һүрəтлəү саралары.	1				
52.	Яҙғы тəбиғəт. Хəл əйтемдəре, уларҙың айырымланыуы.	**1**				
53.	Р. Сафин. Тол ҡатындар һəм аяҡһыҙҙар бейеүе.	**1**				
4-се сирек – 16 сəғəт **XI. Ай Уралым, Уралым!**						
54.	Ҡ Аралбай. Ер тураһында ете һүҙ.	1	○ диалог төҙөү күнекмəлəрен камиллаштырыу; ○ күренекле шəхестəр менəн танышыуҙы дауам итеү, уларҙың əҫəрҙəрен үҙлəштереү;			
55.	Б. Бикбай. Ер. Һөйлəм киҫəктəре менəн грамматик бəйлəнеше булмаған һүҙҙəр.	1				
56.	Ж. Кейекбаев. Урал тураһында ҡобайыр. Инеш һүҙҙəр һəм	1				

	һүҙбәйләнештәр.		○ яҙма телмәр үҫтереү; ○ инеш һөйләмдәр тураһында алынған материалды телмәрҙә ҡулланыу; ○ һорау һәм һорауҙарға яуап бирергә, диалог төҙөргә өйрәнеү; ○ төрлө сығанаҡтарҙан мәғлүмәтте ала белеү.			
57.	Н. Мусин ижады. Һуңғы солоҡ. Инеш һөйләмдәр	1				
58.	К. Шафиҡова. Уйна, ҡурай! Тура һәм ситләтелгән телмәр.	1				
59.	**Изложение.**	1				
60.	Хаталар өҫтөндә эш. Ф. Рәхимғолова. Бал ҡорто һәм күбәләк.	1				
			XII. Йәй.			
61.	Ш. Янбаев. Тегәнәк.	1	○ үтелгәндәрҙе системалаштырыу, нығытыу; ○ телмәр үҫтереү; ○ әңгәмә, проблемалы һорауҙар; ○ тәҡдим ителгән тема буйынса бәйләнешле текст төҙөү.			
62.	Р. Солтангәрәев ижады. Һуңғы һунар.	1				
63.	Ә Хәмәтдинова. Йәшел аптека.	1				
64.	**Диктант.**	1				
65.	Хаталар өҫтөндә эш. Йәмле йәй – яратҡан миҙгелем	1				
			XIII. Әҙәбиәт буйынса үтелгәндәрҙе ҡабатлау.			
66.	Минең яратҡан яҙыусым.	1	○ төрлө сығанаҡтарҙан мәғлүмәтте ала белеү; ○ диалог төҙөү күнекмәләрен			
67.	Башҡортостандың халыҡ яҙыусылары, шағирҙары ижадын	1				

	кабатлау.		камиллаштырыу; ○ күренекле шәхестәр менән танышыуҙы дауам итеү, уларҙың әҫәрҙәрен үҙләштереү.			
			XIV.Бәйләнешле телмәр үҫтереү.			
68.	Эш ҡағыҙҙары төрҙәре. Протокол төҙөү.	1	○ эш ҡағыҙҙары тураһында белешмә, кәрәкле мәғлүмәтте һайлап алыу; ○ һорау һәм һорауҙарға яуап бирергә, диалог төҙөргә өйрәнеү; ○ төрлө сығанаҡтарҙан мәғлүмәтте ала белеү. ○ үтелгәндәрҙе системалаштырыу, нығытыу			
69.	“Синтаксик анализ” темаһын ҡабатлау.	1				
70.	8 –се класта үтелгәнде йомғаҡлау.	1				